

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ФАЙЗУЛЛІНА ГАННА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 008:82-312.1 (043.3)

**ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ
УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФСЬКОГО РОМАНУ**

26.00.01 – теорія та історія культури

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології**

Київ-2017

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі культурології та культурно-мистецьких проектів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Личковах Володимир Анатолійович,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
професор кафедри естрадного виконавства.

Офіційні опоненти: доктор культурології, доцент
Колесник Олена Сергіївна,
професор кафедри філософії та культурології
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г.Шевченка;

кандидат культурології, доцент,
Романчишин Василь Григорович,
директор комунального вищого навчального
закладу Київської обласної ради
"Коледж культури і мистецтв"

Захист дисертації відбудеться 29 червня 2017 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розісланий 27 травня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук, доцент

В.В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Дисертаційна робота присвячена аналізу українського філософського роману з позицій етнокультурології як наукової галузі, що вивчає культурні цінності етносів, суперетносів і субетносів, становлення і розвиток національних моделей осмислення культури, геокультурні виміри духовного життя нації. До того ж, сучасний український філософський роман, узятий в його світоглядно-дискурсивних і ментально-архетипових вимірах, що дозволяють осмислити етнонаціональну самобутність, інтегрує українську літературу та мистецтво у світовий культурний простір. Це змушує глибше осмислити природу етнокультурного чинника, тобто репрезентацій етнокультури в українській літературі та мистецтві, що і зумовлює актуальність і доцільність дослідження.

Культурологічні дослідження української літератури ще не знайшли належне місце у структурі предмета і не набули відповідного наукового статусу в змісті і основних напрямках розвитку культурологічного знання. Крім того, впровадження ідей, положень і методів дослідження сучасної етнокультурології в аналіз літератури і мистецтва ще тільки розпочинається і конче потребує свого теоретичного осмислення і методологічної розробки в контексті філософії етнокультури.

Серед тих, хто приймає літературу в якості об'єкта чи предмета культурологічного аналізу, хто вбачає в ній текстуальну основу для культурологічної «концептології», «контент-аналізу» і «герменевтики», можна назвати І. Бетко, Є. Більченко, Т. Гром'яка, Ю. Джулая, О. Кирилову, О. Кирилюка, О. Колесник, Н. Кривду, І. Мойсеїва, О. Ніколаєнко, М. Собуцького, Т. Суходуб та деяких інших українських культурологів, філософів, естетиків.

Що стосується міфопоетичного підходу до аналізу художньої літератури, то його розробка і впровадження розпочинаються в Україні ще наприкінці ХІХ століття у працях О. Потебні, І. Франка, М. Грушевського. У кін. ХХ – поч. ХХІ ст. результативність міфопоетичного підходу до культурологічного аналізу літературних явищ підтвердили роботи А. Агаркової, О. Білокобильського, М. Бровка, А. Гурдуз, М. Зуєнко, О. Кобзар, О. Коляди, С. Кримського, Н. Левченко, В. Личковаха, О. Лосєва, Є. Мелетинського, С. Стоян, Т. Пуларії, Н. Хамітова, І. Чернової та інших дослідників міфопоетики в літературі та етнокультурологічному дискурсі.

Дослідженню проблем етнокультурної ідентичності в контексті культурології приділяють увагу сучасні українські дослідники Р. Демчук, М. Зайцев, Л. Донченко, В. Євтух, І. Кресіна, О. Ляшенко, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Обушний, О. Русул, М. Степико, Л. Шкляр та ін. Зокрема, дисертаційне дослідження О. Ніколаєнко з теорії та історії культури (захищено у 2016 р. в КНУТШ) стосується культурологічного аналізу творчості Ю. Андруховича, С. Жадана, О. Забужко та конституювання культурно-національної ідентичності в художньо-літературному дискурсі України. Проте дослідниця виокремлює лише три елементи структури «культурно-національної

ідентичності» – культурну пам'ять, комунікацію та політичну складову, не залучивши до розгляду такі важелі формування ідентичності, як національна ідея, традиції, світогляд, міфопоезис, ментальність, її архетипи, сигнатури та хронотопи. Саме цим етнокультурологічним вимірам українського філософського роману і їх репрезентації в художньо-літературному дискурсі присвячується наша дисертація.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі культурології та культурно-мистецьких проєктів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв та є частиною комплексної теми кафедри: «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (№ 0115U001572).

Мета дослідження: дослідити репрезентації міфопоетичних традицій етнокультури в українському філософському романі для подальшої розбудови сучасного етнокультурологічного дискурсу. Досягнення поставленої мети пов'язане з розв'язанням таких основних завдань:

- розкрити світоглядні й методологічні засади культурологічного дослідження українського філософського роману;
- проаналізувати з позицій етнокультурології феномени мови, ментальності, міфопоезису як джерел духовних традицій і художнього дискурсу в етнокультурі;
- розкрити світоглядні особливості та жанрові різновиди українського філософського роману з точки зору сучасної етнокультурології;
- визначити духовну сутність традиційного українського світовідношення як світоглядно-ментальної основи міфопоетичних традицій етнокультури, мистецтва і літератури;
- виявити особливості репрезентації архетипових принципів софійності, кордоцентризму, жіночості й антеїзму в українській філософській прозі;
- розкрити вплив міфопоетичних традицій у фольклорі на сучасний літературно-філософський неоміфологізм;
- дослідити мистецьку феноменологію у репрезентації культурологічного концепту «Дім – Поле – Храм» в сучасних українських філософських романах;
- встановити роль художньо-літературних мотивів «Світового дерева», «Святого Граалю», «Секрету» у формуванні дискурсу етнокультурної ідентифікації;
- обґрунтувати дискурс «етнофутуризму» в сучасній українській літературі та інших видах мистецтва як художній засіб модернізації етнокультури.

Об'єкт дослідження: репрезентації етнокультури в українському філософському романі.

Предмет дослідження: етнокультурологічні виміри (міфопоетичні традиції й етнокультурний дискурс) українського філософського роману.

Джерельною базою аналізу обрано такі українські філософські романи, що представляють різні часові зрізи та регіони України і в яких чітко репрезентовані етнокультурологічні виміри як у світоглядних, так і

дискурсивних аспектах: «Сонячна машина» В. Винниченка, «Диво» П. Загребельного, «Собор» О. Гончара, «Чотири броди» М. Стельмаха, «Орда» Р. Іваничука, «Листя землі» В. Дрозда, «Дім на горі» В. Шевчука, «Зоряний Корсар», «Камертон Дажбога» О. Бердника, «Музей покинутих секретів» О. Забужко. Феномен українського «етнофутуризму» в літературі репрезентують романи: «Рівне / Ровно (Стіна)» О. Ірванця, «НепрОсті» Т. Прохаська, «Хронос. Історія одного винаходу» Т. Антиповича, «Переддень доби Водолієвої» А. Федя, «Вирощування алмазів» І. Павлюка. Такий вибір авторів і творів зумовлений темою дисертаційного дослідження і завданням розглянути світоглядно-ментальні, міфопоетичні та дискурсивні особливості української філософської прози на різних етапах вітчизняної історії та культурного поступу.

Хронологічні межі дослідження. Еволюція етнокультурологічного дискурсу в українському філософському романі розглядається в наступних періодах історії української культури: 1) др. пол. XIX – поч. XX ст. – становлення жанру філософського роману (П. Куліш, І. Франко); 2) 20-ті – 50-ті рр. XX ст. – утвердження автономності жанру в українській літературі (від В. Винниченка до О. Бердника); 3) 60-ті рр. XX ст. – сучасний український філософський роман (від «шістдесятників» – до поч. XXI ст.).

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці філософського, культурологічного, естетичного та загальнофілологічного характеру – М. Бахтіна, В. Виноградова, Г. Гачева, І. Ільїна, Ю. Лотмана, І. Надольного, О. Потебні, С. Рижкової, В. Сіверса, Г. Федотова, П. Флоренського; праці з історії літератури, теорії літератури й компаративістики (О. Астаф'єв, О. Білецький, Т. Бовсунівська, О. Веселовський, А. Волков, Р. Гром'як, Д. Лихачов, А. Нямцу); доробок вітчизняних філософів і культурологів з проблематики ментальності та етнокультури, їх репрезентації в мистецтві (Є. Бистрицький, Є. Більченко, П. Герчанівська, В. Горський, Т. Гундорова, Н. Жукова, О. Забужко, О. Кирилюк, Н. Ковальчук, С. Кримський, Л. Левчук, В. Личковах); праці, присвячені аналізу генези і сутності художнього дискурсу та його взаємодії з духовними і мистецькими практиками (Ю. Афанасьєв, М. Бровко, В. Іванов, М. Ігнатенко, О. Колотова, Ю. Легенький, В. Малахов, В. Панченко, Ю. Сабадаш, О. Смоліна, В. Табачковський, Л. Чабак, В. Чернець).

Серед найновіших етнокультурологічних досліджень спираємося на праці Є. Андроса, А. Бичко, С. Волкова, В. Горського, І. Дзюби, Л. Довгої, М. Кашуби, О. Кирилюка, М. Кисельова, С. Кримського, С. Литвина, В. Нічик, В. Романчишина, М. Русина, Л. Ушкалова, Т. Чайки, М. Чмихова, О. Яковлева та ін. Корисними для культурологічного дослідження літератури стали праці в українській літературознавчій думці, виконані в стилі «архетипної критики» – І. Бетко, Г. Грабовича, О. Забужко, В. Нарівської, Т. Мейзерської та інших культурологів-літературознавців.

Дослідження побудовано на міждисциплінарному інтегруванні провідних методів сучасної культурології, філософії, літературознавства, естетики та

мистецтвознавства, які, складаючи поле філософської культурології, звертаються і до аналізу поетики літературних текстів. У контексті поліметодології використані такі методи культурологічного дослідження, як *історико-культурний, текстологічний, герменевтичний, компаративний*, що сприяло виявленню етнокультурологічних вимірів сучасного українського філософського роману. Запровадження методів *міфологічної (архетипної) критики* з позицій філософії етнокультури дозволило інтерпретувати літературні тексти та інші образи національного мистецтва у зв'язку із визначенням художніх репрезентацій його сталих першооснов, культурних кодів, архетипів, топосів та міфологем. Використані також методи філософської діалогіки, які сьогодні пов'язуються з аналізом феноменів «інтертекстуальності» та «універсального діалогу» в культурі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що етнокультурні традиції й етнокультурний дискурс вперше досліджуються на матеріалах українського філософського роману. Його етнокультурологічні виміри представлені через відтворення міфопоетичних джерел і культурологічних концептів у формах мистецтва художнього слова як способу філософування. Наукова новизна конкретизується в наступних положеннях, що виносяться на захист:

Уперше:

- обґрунтовано етнокультурну специфіку українського варіанту філософського роману, запропоновано його історико-культурну типізацію, що розкриває основні етапи становлення та розвитку на теренах України;
- розглянуто етнокультурний комплекс мови, ментальності та міфопоетики як основу художньо-образного мислення українського народу;
- досліджено український варіант феномену «етнофутуризму» як художньо-естетичного напрямку у сучасній літературі та мистецтві національних і регіональних культур, що синтезує архаїчне світорозуміння етносів з естетикою постмодернізму в умовах глокалізації світу.

Отримали подальший розвиток:

- культурологічна інтерпретація запозичених з міфу образів, мотивів, сюжетів, міфологем, що ґрунтується на світоглядно-естетичному аналізі характеру і образної специфіки репрезентації міфологічної свідомості в українському художньо-мистецькому дискурсі;
- ідея втілення архетипових принципів софійності, кордоцентризму, антеїзму, жіночності, сонячності, дивовижності, химерності в українській філософській прозі на рівні культурологічного аналізу художніх текстів;
- змістові аспекти «діалогіки культури», що виводять культурологічний дискурс на рівень міжвидового діалогу в поліфонії культури, де відбувається полілог мистецтв у репрезентації традицій української етнокультури.

Уточнено:

- теоретичну і художню модель «етнокультурної ідентичності», що вибудовується у процесі транскультурного діалогу ідей, образів (міфообразів), культурних кодів, цінностей, моделей поведінки на матеріалі української літератури, зокрема філософського роману;

- роль художньо-літературних мотивів «Світового дерева», «Святого Граалю», «Секрету» у формуванні дискурсу етнокультурної ідентифікації;
- суть українського літературного «неоміфологізму» як новітнього художнього синтезу міфологічних традицій і постмодерних культурних деконструкцій;
- феноменологію художніх репрезентацій культурологічного концепту «Дім – Поле – Храм» в сучасних українських філософських романах;
- культуротворчий діалог художньо-філософської літератури та образотворчого мистецтва з позицій сучасної етнокультурології.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів визначено новизною та сукупністю винесених на захист положень. Теоретична цінність результатів проведеного дослідження полягає в можливості їх використання в ході подальшого дослідження етнокультурологічної парадигми художньої літератури, зокрема, українського філософського роману та його впливу на формування дискурсу етнонаціональної ідентичності. Практична значимість проведеного дослідження дозволяє виявити специфічні риси української філософської прози, а також дослідити процеси мистецької репрезентації традиційної етнокультури в сучасних художніх формах. Результати проведеного дисертаційного дослідження можуть бути використані науковцями-культурологами, студентами та аспірантами в подальшій розробці нових шляхів аналізу української культури, літератури та мистецтва, а також при читанні загальних курсів культурології, теорії та історії культури, естетики, історії мистецтва, спецкурсів з теорії та практики сучасної культуротворчості.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою, здійсненою в галузі теорії та історії культури. Висновки й положення наукової новизни здобуті автором самостійно. Одна фахова публікація виконана у співавторстві (авторський внесок 75 %).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри культурології та культурно-мистецьких проектів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв; на міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, серед них: «Треті Всеукраїнські Кулішеві читання з філософії етнокультури» (Чернігів, 2011); «Дні науки філософського факультету КНУТШ» (Київ, 2013-2015); «Традиційна культура в умовах глобалізації: регіональні особливості та розвиток туризму» (Харків, 2013); «Транспозиційні процеси в освіті і культурі» (Одеса–Київ–Варшава, 2013); «Поліфонія діалогу у постсучасній культурі» (Київ, 2013); «Культура как вид человеческого бытия и познания» (Росія, Ішим, 2013); «Візуальність в українській культурі: статус, динаміка, контексти» (Черкаси, 2013); «Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and sociocultural aspects» (Чехія, Прага, 2014); «Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття» (Острог, 2014, 2015); «Strategia supravietuirii din perspective bioeticii, filosofiei si medicine» (Молдова, Кишинів, 2014); «Культурно-мистецька освіта як складова художнього простору XXI століття»

(Одеса–Київ–Варшава, 2014, 2016); «Ukraine – EU. Modern technology, business and law» (Словаччина, Кошице, 2015); «Україна – Греція в діалозі культур» (Київ, 2015); XI Світовий конгрес з універсального діалогу «Цінності та ідеали: теорія і практика» (Польща, Варшава, 2016); «Культуротворчість в системі сучасної гуманітаристики» (Слов'янськ, 2017).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 34 наукових публікаціях. Серед них: 1 розділ у колективній монографії, 3 статті в колективній науковій розвідці; 5 статей у фахових виданнях України з культурології, 1 стаття – за кордоном, 24 статті та повідомлень в інших наукових збірниках та матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації зумовлена логікою викладу матеріалу, що впливає з мети та завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), кожен з яких завершується висновками, та загальних висновків, а також списку використаних джерел (286) та додатків. Загальний обсяг – 206 сторінок, з них список літератури займає 25 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, сформульовано проблему, проаналізовано ступінь її наукової розробленості, визначено мету, основні завдання, об'єкт, предмет, основні методи дисертаційної роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, подані дані щодо апробації дослідження, публікацій та загальної структури роботи.

Перший розділ «Теоретико-методологічні й світоглядні засади аналізу українського філософського роману в контексті філософії етнокультури та етнокulturології» складається з трьох підрозділів, де визначені теоретико-методологічні й світоглядні контенти дослідження феномену українського філософського роману в його етнокulturологічних вимірах. Під останніми мається на увазі розуміння виміру як результату або характерологічного показника об'єкта вимірювання, коли аналізуються такі характеристики репрезентації етнокультури, як міфопоезис і етнокulturологічний дискурс в українському філософському романі.

У **підрозділі 1.1 «Світоглядно-культурологічні аспекти сучасних досліджень українського філософського роману»** здійснено огляд культурологічної, філософської, літературознавчої, естетичної літератури, що залучена для висвітлення теми дисертаційного дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертації становлять праці вітчизняних філософів і культурологів з проблематики української ментальності та етнокультури, а саме Є. Бистрицького, Є. Більченко, П. Герчанівської, В. Горського, Т. Гундорової, Н. Жукової, О. Забужко, О. Кирилюка, Н. Ковальчук, С. Кримського, Л. Левчук, В. Личковаха, М. Поповича та ін. Крім того, для культурологічних досліджень художньої літератури методологічне значення мають концепції «культурологічної герменевтики» (Ф. Шлейєрмахер, В. фон Гумбольдт,

В. Дільтей, М. Гайдеггер, Г. Гадамер, Г. Гессе, О. Колесник), які трактують художню літературу як дотичну до «наук про дух» з її методами вживання, вчування, перенесення, ідентифікації, «розуміння», що визначають природу літературного дискурсу; праці провідних дослідників міфології та фольклору – С. Аверинцев, В. Гацак, К. Леві-Строс, Дж. Кемпбелл, О. Лосєв, Ф. Кессиді, О. Кирилюк, О. Мелетинський, В. Пропп, В. Топоров, Е. Тейлор, М. Еліаде, К. Юнг.

Теоретичною основою нашого дослідження етнокультурологічних вимірів сучасного українського філософського роману, виконаного на перетині культурології та літературознавства, виступають відповідні роботи вітчизняних дослідників Н. Бернадської, В. Герасимчук, Д. Грибовської, Ю. Джулая, Л. Донченко, І. Мойсєєва, О. Ніколаєнко, С. Павличко, В. Пуліної, Г. Сиваченко, В. Скуратівського, С. Стоян та ін. Але необхідно наголосити на недостатності спроб аналізу сучасного українського філософського роману, що звертається до відтворення міфопоетичних джерел та етнокультурних традицій у формах мистецтва художнього слова як способу філософування.

Український філософський роман стає предметом культурологічного аналізу за рахунок присутності в ньому елементів народного світогляду, міфопоезису, специфічної мовно-дискурсивної складової та неповторної української ментальності з її архетипами і образом світу, що мають культууроутворюючий характер. Тому основним теоретико-методологічним підґрунтям у нашому дослідженні стає *філософія етнокультури* як система теоретичних знань, в якій осмислюються загальні закономірності виникнення, сутності й функціонування культурних цінностей (ціннісно-сміслового універсуму – ЦСУ) окремих етнонаціональних спільнот і регіонів. З позицій культурології також досліджується етнокультурологічний дискурс, присутній в системі художньо-філософського мислення.

У підрозділі 1.2 «Мова, ментальність, міфопоезис як складові етнокультурних традицій в мистецтві та літературі» розкрито культуротворче значення мови, ментальності та міфопоезису як етнокультурних складників традиційного світогляду, фольклору, літератури й мистецтва. Зокрема, вивчення мовно-дискурсивної складової художнього твору відкриває невичерпну скарбницю культурних традицій, обрядів, ритуалів, побуту, етноменталітету українського народу, адже саме мова виявляє найглибші світоглядно-ментальні ознаки етнонаціонального світосприйняття, його *Sacrum* – сферу святостей.

З точки зору дискурсивного взаємозв'язку *мови та ментальності* остання перебуває під безперервним послідовним впливом мовного соціуму як комунікативного простору символічних кодів культури, семіотики ціннісних орієнтацій, колективних емоційних стереотипів, міфології, фольклору, мистецтва і літератури. До речі, саме у фольклорі зафіксовано специфічний код національної культури. *Міфопоезис* може виявлятися й існувати імпліцитно в архетипових образах, сюжетах, мотивах українського фольклору, а також в художніх текстах, в т.ч. і в літературі, її етнокультурологічному дискурсі.

Відтак, жанр українського філософського роману вирізняється потужним міфопоетичним струменем, що й визначає *лінгвокультурологічний* вектор дослідження, звертаючись до глибинних архетипових знаків і символів етнокультури, що безпосередньо пов'язана з мовно-ментальною реальністю і художньою образотворчістю українського народу.

Підрозділ 1.3 «Світоглядні особливості та художньо-стильові різновиди українського філософського роману з точки зору сучасної етнокультурології» дає можливість простежити особливості формування жанру на теренах України та його етнокультурологічний сенс. Складність ідентифікації жанру в дискурсі культурології полягає в існуючих досі нечітких реляціях понять «філософське» та «культурологічне» стосовно художньої літератури та у дискусійності однозначного тлумачення проблемно-світоглядних та тематично-стильових рис філософського роману. Філософський роман – це метажанр, що може мати міжродові жанрові зміщення, нести в собі часом закодовані й трансформовані міфопоетичні образи й філософсько-культурологічні сюжети, що робить його важливим засобом самопізнання культури як людини, так і цілої нації, що важливо для етнокультурної ідентифікації.

У дисертації виокремлюємо «історіософський» роман, «інтелектуальний» роман, «хімерну прозу», постмодерністський філософський роман та філософсько-фантастичний роман (утопія, антиутопія, «альтернативна історія»), в дискурсі яких відтворюються глибинні етнокультурні традиції та цінності вітчизняної духовності (український Sacrum). До того ж, приналежність до вказаного жанру певного гатунку літератури не виключає наявності в ній ознак інших жанрів, – наприклад, роману психологічного, історичного, фантастичного, інтелектуального тощо.

З точки зору світоглядної проблематики сучасної етнокультурології українські письменники нерідко звертаються до граничних універсалій та категорій філософії культури («Чотири броди» М. Стельмаха), питань духовності («Листя землі» В. Дрозда), етнетики («Хронос. Історія одного винаходу» Т. Антиповича), етнокультурної ідентичності («Музей покинутих секретів» О. Забужко), національної самобутності в цілому («Орда» Р. Іваничука), присутні також елементи філософсько-світоглядного космізму («Переддень доби Водолієвої» А. Федя). Та все ж сучасні автори віддають перевагу перш за все етнокультурним традиціям України, рідного краю зокрема, що пов'язує літературно-філософський дискурс з культурологічною регіонікою.

Другий розділ «Традиційний світогляд і міфопоетичні архетипи етнокультури в українському філософському романі» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються світоглядні й міфопоетичні засади етнокультури, що художньо-образно відтворюються в українській літературі, зокрема у філософській прозі.

У підрозділі **2.1 «Українське світовідношення як джерело міфопоетичних традицій етнокультури та світоглядні контексти філософського роману»** розглядається традиційний світогляд

східнослов'янських народів та його художньо-естетичні вияви у сучасній літературі філософського спрямування, яка в Україні набирає силу, починаючи від «шістдесятників» (О. Гончар, В. Дрозд, П. Загребельний, В. Шевчук та ін.). Традиційний світогляд заснований на переживанні світовідношення як «святотвідношення» (В. Личковах), що є виявленням панестетизму ціннісно-смислового універсуму українства, ототожненням в ньому святості і свята як *Sacrum* у культури.

В українському філософському романі традиційний міфопоетичний світогляд часто-густо виявляється через архетипи, хронотопи, сигнатури української культури, зафіксовані у літературних текстах в образно-художній формі. Зокрема, архетипи «Світового Дерева», «Саду» («Дивосаду»), як і міфообрази «яблуні» та «яблука» в українській етнокультурі стають міфо- і образотворчими, визначаючи семантику етноментальності та художньої культури українського народу: її філософічність, ліричність, музичність, сентиментальність, ліризм, романтизм. У літературній семіотиці й семантиці архетипів «Світового Дерева» («Гори»), «Саду» («Дивосаду») виявляються, відтак, кордоцентризм, антеїзм, панестетизм та екофільність української етнокультури.

У підрозділі 2.2 «Відтворення ментально-архетипових принципів в українському філософському романі» здійснено аналіз етнокультурних мотивів, що літературно оформились на засадах образної маніфестації архетипових принципів української культурної ментальності – софійність, кордоцентризм, антеїзм, жіночість, дивовижність, сонячність та химерність. На матеріалах художньо-філософських творів О. Бердника, В. Винниченка, О. Гончара, В. Дрозда, П. Загребельного, А. Федя, В. Шевчука, художньої образотворчості О. Чегорки аналізуються ментальні та світоглядні вияви «культурної душі» (О. Шпенглер) українства. Засновані на міфопоетичному одухотворенні природи у специфічному світосприйнятті світу з вірою у казку, традиційно шанобливому ставленню до всього живого, до Землі та Хліба, вони пов'язані із такими етноментальними рисами як інтровертність, замріяність, романтизм, сентиментальність. Віднайдення ментально-архетипових принципів українства у їхній художньо-образній маніфестації в літературі стає важливим для культурної самоідентифікації та відродження етнокультурної ідентичності.

У підрозділі 2.3 «Міфопоетичні традиції у фольклорі та сучасний літературний неоміфологізм» досліджується глибинний зв'язок української міфопоетики та художньо-філософської літератури, де особливе місце належить міфологічній свідомості як унікальному способу естетичного генерування образності й реінтерпретації культурної спадщини.

У період сучасної реміфологізації культури набирає своєї популярності національна версія літературного «неоміфологізму», мета якого – розбудова цілісної світоглядної моделі світу та самосвідомості і етнокультурної ідентичності на основі реконструкції міфопоетичного пласту архаїчної культури пращурів. Міфопоетичні сюжети, прообрази давньослов'янської міфології й фольклору, пісенна творчість народу по-новому переосмислюються митцями, зокрема в українському філософському романі. Відтак, вітчизняні письменники

(О. Бердник, В. Дрозд, Т. Прохасько, А. Федь, В. Шевчук та ін.) активно використовують міфотворчі константи (сигнатури, архетипи, топоси, мотиви) у своїх літературно-філософських творах, ретранслюючи «міф» через національне світовідношення, творячи фактично культурні «неоміфи», що впливають на формування дискурсу етнокультурної ідентичності суспільства і людини.

Третій розділ «Дискурс етнокультурної ідентичності в українському філософському романі» складається з трьох підрозділів, у яких досліджується місце і роль етнокультурологічних «концептів і перцептів» (Ж. Дельоз, П.-Ф. Гватарі) у процесах соціалізації та інкультурації, зокрема у формуванні дискурсу етнокультурної ідентифікації.

У підрозділі **3.1 «Культурологічний концепт «Дім – Поле – Храм»: філософсько-літературні конотації»** розглядаються світоглядно-етнокультурологічні виміри архетипового комплексу «Дім – Поле – Храм», втілені в українському мистецтві через літературні образи і живописні візуалізації. На матеріалах філософських романів «Листя землі» В. Дрозда, «Дім на горі» В. Шевчука, образотворчих візій художника Ф. Кравчука проаналізовано цю світоглядно-екзистенціальну тріаду в образній системі літературно-філософського дискурсу.

Важливість пошуку нових конотацій цієї вже класичної архетипової тріади (М. Гайдеггер, С. Кримський) обумовлюється тим, що на початку другої декади ХХІ ст. під впливом низки політичних та соціокультурних чинників для деякої частини українців склалася ситуація втрати рідного «Дому» як «Малої Батьківщини», занепаду «Поля», спустошення «Храму». З точки зору культурології – це не лише втрата власної території, а водночас загублення національного духовного простору, знецінення етнокультурних вартостей, а відтак – розпад етнонаціональної ідентичності. Проте, виявлення культурологічного концепту «Дім – Поле – Храм» в українській художньо-філософській прозі та мистецтві актуалізує у свідомості людини і суспільства етноментальні особливості національного буття, що сприяє формуванню етнокультурної ідентичності як особистості, так і нації загалом в контексті сучасних соціогуманітарних, культуротворчих процесів.

У підрозділі **3.2 «Художньо-літературні мотиви «Світового дерева», «Святого Граалю», «Секрету» у формуванні дискурсу етнокультурних ідентифікацій»** аналізуються мотиви Світового Дерева, Святого Граалю та Секрету як міфопоетичні символи єдності Світу, Краю, Роду на матеріалах філософських романів О. Бердника («Зоряний Корсар», «Камертон Дажбога»), О. Забужко («Музей покинутих секретів») та мистецького доробку В. Жлудько.

Зокрема, літературно-філософське віднайдення «Святого Граалю» набуває сенсу досягнення родової та етнічної невмирущості, міцності народного духу, національної єдності. В аспекті впливу художньої літератури на світогляд людей це означає ментальний запуск механізмів соціалізації, інкультурації й самоідентифікації, формування сакральних характеристик етнокультурної ідентичності українців. Адже пошуки «Чаші» у романах О. Бердника – це торування шляху до заповітного «безсмертя» як універсалії культури, що в

сучасному культурологічному дискурсі набуває значення «духовного безсмертя» нації в її культурних цінностях і надбаннях.

Важливою особливістю етнокультурологічного дискурсу є також звертання до світоглядно-міфологічних та фольклорних ідей, тем, сюжетів, мотивів в їх міжвидовому художньому виявленні. У міжвидовому діалозі мистецтв філософський мотив «Секрету» – це перш за все певна нерозгаданість Світобудови Всесвіту, сенсу життя, походження Людини і всього живого, певна таємничість, яка завжди присутня у світі. На етнокультурному ґрунті міфопоетичний мотив Секрету трансформувався в Секрет Роду, Секрет Дерева Життя, Секрет Пам'яті, Секрет народної мудрості, Секрет родинного щастя тощо, де «покинуті секрети» набувають значення загублених етнокультурних цінностей, які конче потребують відродження, утвердження та культурологічного дослідження.

У підрозділі 3.3 «Дискурс «етнофутуризму» в сучасній українській літературі та інших видах мистецтва як засіб соціалізації та інкультурації» подається аналіз «етнофутуризму» як художньо-естетичного напрямку у сучасній літературі та мистецтві регіональних культур, добре відомого за кордоном, але мало вивченого в Україні.

Основна ідея «етнофутуризму» – синтез архаїчного світорозуміння і естетики постмодернізму, що дозволяє показати місце і роль етнокультури в сучасному постмодерному світі, здійснити художнє перегравання символіки, архетипів, міфологем етнонаціональної культури, що сприяє її модернізації та використовується у процесах соціалізації та інкультурації".

Дискурс «етнофутуризму», ґрунтований на синтезі традицій і новацій споріднений з «діалогікою культури» як теорією діалогу світоглядів, ціннісних орієнтацій, міфологем, філософських систем, культурних парадигм тощо, про що говорилося на XI Світовому конгресі з універсалізму в Варшаві (2016 р.). У культурній парадигмі «етнофутуризму» відбувається також міжвидовий діалог сучасних мистецтв, що стосується, зокрема, художньо-естетичних перетинів літератури та образотворчого мистецтва в контексті модернізації етнокультури.

У дисертації на прикладі філософських романів «Рівне / Ровно (Стіна)» О. Ірванця, літературно-мистецького діалогу письменника В. Дрозда і художника В. Куша та образотворчого неофольклоризму Ф. Гуменюка та О. Чегорки з'ясовується, що «етнофутуризм» приходить на зміну часто космополітичній постмодерністській свідомості, утверджуючи етнокультурне начало у глобалізованому світі, стаючи у нагоді народам і окремим індивідам у пошуках своєї етноідентичності в епоху «нового Ренесансу» національних культур.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовані визначальні теоретичні положення, що відображають логіку й методологію дисертаційної роботи, підсумки

відповідних наукових узагальнень у результаті дослідження етнокультурологічних вимірів українського філософського роману на перетині культурології та літературознавства.

1. Наріжним методологічним підґрунтям аналізу сучасного українського філософського роману у культурологічному дослідженні є *філософія етнокультури*, а також теоретичні позиції *культурологічної регіоніки*, яка доповнює етнокультурологію топосами «Малої Батьківщини». У дисертації використовуються і теоретико-методологічні засади сучасної *«діалогіки культури»*, новітніх ідей «універсального діалогу». Адже філософський роман, в т. ч. український, може будуватися як літературний дискурс у певній філософській традиції через діалоги епох, світоглядів, міфологем, культурних парадигм, стаючи т. зв. «романом-діалогом».

2. Сучасна етнокультурологія розвивається як у межах філософії етнокультури, так і в контексті естетики міфу, фольклору, народних ремесел, звичаїв, обрядів, художньої творчості, породжуючи своєрідну мистецьку «етнографію», яка поєднує знання філософії етнокультури з їх естетичним відтворенням в художньо-образних формах.

3. В етнокультурологічному дослідженні літератури є можливим і вихід на рівень міжвидового діалогу в поліфонії культури, коли відбувається, наприклад, діалог поетичної та мистецької творчості у розбудові світоглядно-естетичної моделі етнокультури. В українській філософській прозі, починаючи від «шістдесятників», виокремлюємо «історіософський» роман, «інтелектуальний» роман, «хімерну прозу», постмодерністський філософський роман та філософсько-фантастичний роман (утопія, антиутопія, «альтернативна історія»), в яких відтворюються глибинні етнокультурні традиції та сакральні цінності вітчизняної духовності. Крім того, у кінці ХХ століття український філософський роман набув свого сучасного звучання через естетику постмодернізму та розповсюдженого в сучасних культурах «етнофутуризму».

4. Кожен з різновидів сучасного українського філософського роману так чи так заснований на етнонаціональних складниках літературного дискурсу – ментальності, рідній мові, міфопоезисі, світогляді, – що формують феномен етнокультурної ідентичності. Лінгвокультурологічне вивчення мовно-дискурсивної складової літературного твору відкриває тому невичерпну скарбницю культурних традицій, обрядів, ритуалів, побуту, етноменталітету українського народу, адже саме мова виявляє найхарактерніші світоглядно-ментальні ознаки етнонаціонального світосприйняття, його *Sacrum* – сферу святостей. З іншого боку, міфопоезис як міфопоетична образність присутній у найглибшому фундаменті етнокультури, що виявляється у фольклорних джерелах і традиціях, піднімаючись у жанрі філософського роману до високого світоглядно-естетичного узагальнення. Тяжіння до традицій міфопоетичних мислеобразів в сучасній українській філософській прозі обумовлено не стільки прагненням письменників до стилістичного оновлення форм, скільки до

віднайдення в етнокультурі стабільних цінностей та орієнтирів, що складають ЦСУ у світогляді народів.

5.3 наведених теоретико-методологічних позицій проаналізовано специфіку етнокультурологічного дискурсу у літературному відтворенні традиційного світогляду і міфопоетичних архетипів етнокультури на матеріалах українського філософського роману. Українське світовідношення з його панестетизмом стало джерелом міфопоетичних традицій етнокультури, що знайшло, відповідно, своє вираження в мистецтві красивого слова. Зокрема, в етнокультурологічному дискурсі українського філософського роману традиційний міфопоетичний світогляд виявляється через архетипи, хронотопи, сигнатури української культури, зафіксовані у літературних текстах і образах (наприклад, архетипи «Дерева Життя», «Саду», «Дивосаду», як і міфообрази «яблуні» та «яблука», у семантиці яких виявляються світоглядно-ментальний кордоцентризм, антеїзм, панестетизм та екофільність української етнокультури).

6. В українському філософському романі етнокультурні мотиви виявляються також на засадах образної маніфестації основних архетипових принципів української культурної ментальності – софійність, кордоцентризм, антеїзм, жіночість, сонячність, дивовижність, химерність (твори О. Бердника, В. Винниченка, О. Гончара, В. Дрозда, П. Загребельного, А. Федя, В. Шевчука). Наприклад, архетиповий принцип «сонячності» виявляється через панестетичну чуттєвість, міфопоетичне одухотворення природи, традиційно шанобливе ставлення до всього живого, до Землі і Хліба, вміння мудро влаштувати працю і відпочинок, шанувати предків та цінувати Життя, етнонаціональний «Дім – Поле – Храм». Сучасний літературний «неоміфологізм» стає тим духовно-світоглядним чинником, що допомагає глибше окреслити сутність етноментальності та естетично виявити її в художньо-образній системі.

7. Відтак, художньо-філософська проза актуалізує в культурній свідомості етноментальні особливості національного буття. У цьому аспекті в дисертації розглядається етнокультурологічний концепт «Дім – Поле – Храм», втілений в українському мистецтві через літературні образи і живописні візуалізації. На матеріалах філософських романів «Листя землі» В. Дрозда, «Дім на горі» В. Шевчука, образотворчих візій художника Ф. Кравчука доходимо висновку, що літературно-філософські конотації концепту «Дім – Поле – Храм» через образну систему мистецтва слугують засобом інкультурації, впливаючи на процес самоідентифікації, формування ментальних характеристик етнокультурної ідентичності українців, що є складовою націо- та культуротворення.

8. Проаналізувавши етнокультурологічний дискурс філософських романів «Камертон Дажбога» О. Бердника, «Музей покинутих секретів» О. Забужко та мистецький доробок Віри Жлудько, можна також стверджувати, що міфопоетичні мотиви Світового Дерева, Святого Граалю та Секрету як метафоричні символи єдності Світу, Краю, Роду утверджують в людині

патріотичні почуття, родові цінності, шанування минулого, прагнення до щасливого майбутнього. З цієї точки зору «секрет» у досягненні символічного «Святого Граалю» криється у культивуванні людської духовності та збереженні етнокультури, тобто у культурному плеканні «Дерева Роду», «Дерева Пам'яті», що веде до безсмертя нації.

9. На прикладі культурологічного аналізу філософських романів «Рівне/Ровно (Стіна)» О. Ірванця, літературно-мистецького діалогу письменника В. Дрозда і художника В. Куша та образотворчого «етнофутуризму» Ф. Гуменюка та О. Чегорки доходимо висновку, що етнофутуризм у сучасній культурі приходить на зміну постмодерністській свідомості, зберігаючи етнічне начало у глобалізованому світі. В аспекті прогностичної функції культури і мистецтва український філософський роман може передбачати і загрозливі тенденції розвитку держави і суспільства в майбутньому, антиципуючи, зокрема можливу кризу етнокультурної ідентичності. До того ж етнофутуризм в літературі стає одним із способів актуалізації й розповсюдження етнокультурних надбань у сучасному світовому культурному просторі, в діалозі культур у контексті ідей універсалізму.

10. Нарешті, через аналіз етнокультурологічного дискурсу у згаданих літературних творах показано місце і роль українського філософського роману у процесах соціалізації та інкультурації, зокрема, у формуванні етнокультурної ідентичності та модернізації етнокультури. Обґрунтовано, що етнокультурологічний дискурс спирається на такі сутнісні характеристики етнокультури, як мова, ментальність, традиції та світогляд, які сприяють подоланню соціокультурних кризових явищ та відродженню й оновленню традиційних цінностей української культури. Сучасний український філософський роман в комплексі новітніх гуманітарних технологій покликаний інтегруватися в подолання існуючої соціокультурної кризи, зокрема через формування дискурсу етнокультурної ідентичності та модернізацію традиційних етнокультурних та світоглядних цінностей.

Підсумовуючи, зазначимо, що дослідження етнокультурологічних вимірів українського філософського роману дає можливість піднесення сучасної української культурологічної думки й літературної критики до рівня світової гуманітаристики, впливаючи на соціокультурні практики і культурно-мистецькі проекти. Для подальшого розвитку ідей дисертації важливим є розгортання міжгалузевого діалогу сучасної культурології, мистецтвознавства та літературознавства, в якому українська мистецька «етнографія» може стимулювати духовний і цивілізаційний поступ спільноти та зміцнення життєстійкості української нації, розкриваючи внесок нашого народу в збагачення світового культурного досвіду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в українських та зарубіжних фахових виданнях

1. Файзулліна Г. Міфопоезис української етнокультури у філософському романі Валерія Шевчука «Дім на горі» / Г. Файзулліна // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць; вип. XXXI]. – К.: Міленіум, 2013. – С.357-364.

2. Файзулліна Г. Філософсько-антропологічний та етнокультурний сенс українських літературних антиутопій / Г. Файзулліна // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2014. – № 2. – С. 135-138.

3. Файзулліна Г. Культур-діалогічні виміри філософського роману Анатолія Федя "Переддень Доби Водолієвої" / Г.Файзулліна // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2014. – Вип.2(3). – С. 136-141.

4. Файзулліна Г. С. Художня література як етнокультурологія / В. Личковах, Г. Файзулліна // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – К.: Міленіум, 2015. – Вип I (4). – С.15-22.

5. Файзулліна Г. Етнокультурні мотиви у творчості українських «шістдесятників» / Г. Файзулліна // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць; вип. XXXVII]. – К.: Міленіум, 2016. – С.79-86.

6. Faizullina H. Український філософський роман в контексті етнокультурології / Hanna Faizullina // Dydaktyka literatury i konteksty XXXV. – Żary, 2016. – С.79-84.

Колективні монографії

7. Файзулліна Г. Філософсько-естетичні ідеї та етнокультурні мотиви у творчості «шістдесятників» / Г. С. Файзулліна // Історія української естетичної думки [текст]: монографія / за ред. проф. В. А. Личковаха. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – С. 300-309.

8. Файзулліна Г. Творчість Анатолія Федя у світі ідей та образів етнокультурології / В. Личковах, Г. Файзулліна // Про Анатолія Федя та його Час / За ред. І.А. Федя. – Краматорськ: ЦТРІ «Друкарський дім», 2016. – С. 8-22.

9. Файзулліна Г. Топос «Малої Вітчизни» у філософії етнокультури та сучасному українському філософському романі / Г. Файзулліна // Там само. – С. 109-111.

10. Файзулліна Г. Літературна етнокультурологія Анатолія Федя / Г. Файзулліна // Там само. – С. 113-115.

Статті в інших фахових виданнях

11. Файзулліна Г. С. Етнокультурні мотиви у творчості «шістдесятників» / Г. С. Файзулліна // Філософські дослідження: зб. наук. пр. Східноукр. нац. ун-тету ім. В. Даля. – Вип. 21. –Луганськ: вид-во СНУ ім.В. Даля, 2014.–С.130-138.

12. Файзулліна Г. Культурные идентификации в российском и украинском «этнофутуризме»: общие мотивы / В. Личковах, А. Файзулліна // Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and sociocultural aspects. – Prague: Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2014. – С. 169-174.

13.Файзулліна Г. Співвідношення конкордизму і дискордизму у вченні В. Винниченка про духовне здоров'я як основу щастя/ Г. С. Файзулліна // Вісник Прикарп. ун-тету: Філософ. і психолог. науки. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 17. – С. 193-197.

14.Файзулліна Г. Мотив «секрету» як культуротворчий феномен у міжвидовому діалозі літератури та живопису / Г. Файзулліна // Вісник Черкаського ун-тету: Серія «Філософія». – Вип. 31 (364). – Черкаси: ЧНУ, 2015. – С. 88-96.

15.Файзулліна Г. С. Етнокультурологія в українському постмодерністському філософському романі («Музей покинутих секретів» Оксани Забужко) / Г. С. Файзулліна // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія [текст]. – Чернігів: ЧНТУ, 2015. – №2(6). – С. 111-115.

Публікації в наукових збірниках та матеріалах конференцій

16.Файзулліна Г. Топос «Малої Вітчизни» у філософії етнокультури та сучасному українському філософському романі / Г. Файзулліна // Наук. зап. Нац. ун-тету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття. Ч. 1. / ред. кол.: І.Д. Пасічник, Д.М. Шевчук та ін. – Острог: Вид. Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. Вип.14. – С. 161-168.

17.Файзулліна Г. Антиципації соціокультурного буття в українській науковій фантастиці / Г. С. Файзулліна // Поліфонія діалогу у постсучасній культурі: зб. наук. праць / [упор.: С.М. Садовенко, Л.В. Терещенко-Кайдан]. – К.: НАКККіМ, 2013. – С. 194-200.

18.Файзулліна Г. С. Міфологема Світового дерева у філософському романі Володимира Дрозда «Листя землі» / Г. С. Файзулліна // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-тету ім. Т.Г. Шевченка [Текст]. – Вип. 95: Треті Всеукр. Кулішеві читання з філософії етнокультури, присвячені пам'яті С.Б. Кримського: «Феноменологія софійності в українській культурі: Запити філософських смислів у мові, мистецтві, літературі». За ред. проф. В.А. Личковаха / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧНПУ, 2011. – С. 121-124.

19.Файзулліна Г. Етнокультурологічні виміри українського філософського роману / Г. С. Файзулліна // «Дні науки філософського факультету – 2013», Міжн. наук. конф. / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2013. – Ч. 2. – С.219-221.

20.Файзулліна Г. Архетипи Краю в романі-епопеї В. Дрозда «Листя землі» / Г. Файзулліна // Традиційна культура в умовах глобалізації: регіональні особливості та розвиток туризму. – Харків, 2013. – С. 233-237.

21.Файзулліна Г. Конкордизм і дискордизм в романі-антиутопії В. Винниченка «Лепрозорій»/ Г. С. Файзулліна // Транспозиційні процеси в освіті і культурі: Зб. матеріалів міжн. наук.-творч. конф. – К.: НАКККіМ, 2013. – С.244-247.

22.Файзулліна Г. «Этнофутуризм» в России и Украине: общие мотивы в этнонациональном самоутверждении культур / В. Личковах, Г. Файзулліна // Культура как вид человеческого бытия и познания [Текст]: сб. материалов Всеросс. науч. конф. с международ. участием / науч. ред. В.И. Полищук; отв. ред. Г.В. Сильченко. – Ишим: Изд-во ИГПИ им. Ершова, 2013. – С. 96-103.

23.Файзулліна Г. Етнокультурні архетипи в українському мистецтві: літературні образи та живописні візуалізації / Г. С. Файзулліна // Візуальність в українській культурі: статус, динаміка, контексти. Матер. третьої Всеукр. наук.-практ. конф. – Черкаси: Брама-Україна, 2013. – С. 102-105.

24.Файзулліна Г. Тарас Шевченко як художник і поет з точки зору філософії етнокультури // Феномен Тараса Шевченка: лінгвістичний, історичний і мистецтвознавчий аспекти. – К.: НАКККіМ, 2014. – С.112-113.

25.Файзулліна Г. Ноология как философско-культурологическая стратегема выживания в ситуации техногенно-антропологического кризиса // В. Личковах, А. Файзулліна // Strategia supravietuirii din perspective bioeticii, filosofieisi medicine // Culegere de articole stiintifice cu participare international / Vol. 4 (20) / Red. Responsabildr. hab. Infilosofie, prof. univ. Teodor N. Tirdea. – Chisinau: CEP «Medicina», 2014. – P. 254-257.

26.Файзулліна Г. Семантика архетипу «Сад» в українській етнокультурні / Г. Файзулліна // Науковий діалог «Схід-Захід». Матер. III всеукр. наук. конф. з міжнар. участю. – Д.: Вид-во «Інновація», 2014. – Ч. 2. – С. 123-126.

27.Файзулліна Г. Філософська романістика Олесь Бердника в контексті світоглядного космізму та вчення про ноосферу // Культурно-мистецька освіта як складова художнього простору ХХІ століття: Зб. матеріалів міжн. наук.-творч. конф. – НАКККіМ, 2014. – С. 230-233.

28.Файзулліна Г. Міфопоетичні, естетичні та етнокультурологічні паралелі у творчості П. Тичини і В. Шевчука / Г. Файзулліна / Ukraine – EU. Modern technology, business and law: collection of in international scientific papers: in 2 parts. – Kosice – Chernihiv: CNUT, 2015. – P. 224 – 226.

29.Файзулліна Г. С. Мотив чаші Грааля в українському філософському романі і формування етнокультурної ідентичності / Г. Файзулліна // Україна – Греція в діалозі культур: Афонська спадщина, грецько-слов'янські зв'язки, мовні та наукові контакти: зб. наук. праць. – К.: Міленіум, 2015. – С.57-58.

30.Файзулліна Г. С. Етнофутуризм та етнокультурологія у творчості художника Олександра Чегорки / Г. Файзулліна // Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ століття: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф. – К.: НАКККіМ, 2015. – С. 330-332.

31.Файзулліна Г. С. Специфіка українського літературного «неоміфологізму» (на прикладі роману-есе Тараса Прохаська «Непрості») / Г. Файзулліна // Культурологічний альманах. – Вип. 1: Ціннісні зміни молоді і сучасні форми культуротворчості. – Вінниця: ТОВ Нілан, 2015. – С. 113-117.

32. Faizullina Hanna. Ethno-cultural motives in works of Ukrainian «Sixties» / Hanna Faizullina // Dialogue and universalism: International society for universal dialogue XI World Congress. – Warsaw, 2016. – P. 48-49.

33. Faizullina Hanna. Cultural identifications in the Russian and Ukrainian ethnofuturism: the dialogue of general motives / Hanna Faizullina // Dialogue and universalism: International society for universal dialogue XI World Congress. – Warsaw, 2016. – P. 49-50.

34. Файзулліна Г.С. Прогностична функція культури (на прикладі українського філософського роману) / Г.С. Файзулліна // Культуротворчість в системі сучасної гуманітаристики: Мат. І-ї Всеукр. наук.-практ. міждисципл. Інтернет-конф., присв. 145-ю від дня народження Лесі Українки. Київ – Дніпро – Слов'янськ, 16 лютого 2017 р. / За ред. В.А.Федя, П.Е.Герчанівської, Є.А.Антоновича та ін. – Слов'янськ: Вид-во Б.І.Маторіна, 2017. – С.157-160.

АНОТАЦІЯ

Файзулліна Г.С. Етнокультурологічні виміри сучасного українського філософського роману. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології (доктора філософії) за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена культурологічному дослідженню українського філософського роману як феномену національної культури. Проаналізовані основні художньо-стильові різновиди українського філософського роману («історіософський», «інтелектуальний», «химерна проза», постмодерністський філософський роман та філософсько-фантастичний), кожен з яких має етнонаціональні складники художньо-літературного дискурсу – ментальність, рідна мова, міфопоетика, традиційний світогляд, що впливають на формування етнокультурної ідентичності. В контексті етнокультурології розглядаються ментально-архетипові принципи, світоглядно-екзистенціальний концепт «Дім – Поле – Храм», топоси Саду (Дивосаду), «Малої Вітчизни», художньо-літературні мотиви «Світового дерева», «Святого Граалю», «Секрету» в образній системі літературної «етнографії». Здійснений у дисертації аналіз дозволяє розширити проблемне поле теорії та історії культури, ввести етнокультурологічний дискурс літератури, зокрема етнофутуризму в теоретичний простір сучасної української культурології.

Ключові слова: культурологія, етнокультура, етнокультурологія, філософський роман, міфопоетика, архетип, топос, етнокультурологічні виміри, етнокультурологічний дискурс, етнофутуризм.

АННОТАЦІЯ

Файзуллина А. С. Этнокультурологические измерения украинского философского романа. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии (доктора философии) по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена культурологическому исследованию украинского философского романа как феномена национальной культуры, ибо в нем воспроизводятся мифопоэтические, мировоззренческие, ментальные особенности украинской культурной «души», религиозные, нравственные, философско-эстетические идеи «духа нации» и соответствующая «картина мира». С этой точки зрения проанализированы основные художественно-стилевые разновидности украинского философского романа («историософский», «интеллектуальный», «химерная проза», постмодернистский философский роман и философско-фантастический), каждый из которых имеет этнонациональные составляющие художественно-литературного дискурса – ментальность, родной язык, мифопоэтика, традиционное мировоззрение, влияющие на формирование этнокультурной идентичности. В контексте этнокультурологии рассматриваются ментально-архетипические принципы, мировоззренчески-экзистенциальный концепт «Дом – Поле – Храм», топосы Сад (Дивосад), «Малая Родина», художественно-литературные мотивы «Мирового дерева», «Святого Грааля», «Секрета». В образной системе литературной этнографии они служат средствами инкультурации, влияя на процессы самоидентификации, формирования ментальных характеристик этнокультурной идентичности украинцев. Исследован украинский вариант феномена «этнофутуризма» как художественно-эстетического направления в современной литературе и искусстве национальных и региональных культур, которое синтезирует архаичное мировоззрение этносов с эстетикой постмодернизма, что приводит к модернизации этнокультуры. Современный украинский философский роман, взятый в его мировоззренчески-философских и ментально-архетипических измерениях и призванный осмыслить прежде всего этнонациональную самобытность, интегрирует украинскую литературу и искусство в мировое культурное пространство.

Ключевые слова: культурология, этнокультура, этнокультурология, философский роман, этнокультурологические измерения, этнокультурологический дискурс, мифопоэтика, архетип, топос, этнофутуризм.

SUMMARY

Faizullina A. S. Ethnocultural mensurations of the Ukrainian philosophical novel. – The thesis a qualifying scientific work with manuscript copyright.

A thesis for the scholarly degree of the Candidate of Culture (PhD) in the specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture. – The National Academy of Managerial Staff Culture and Arts – Kyiv, 2017.

This dissertation is devoted to the cultural studies of a Ukrainian philosophical novel as a phenomenon of ethnic culture, because it portrayed mythopoetical, ideological and psychological peculiarities of the Ukrainian cultural "soul", also touching upon the religious, moral, philosophical and aesthetic ideas of the "spirit of the nation" and the corresponding "world view." It is a Ukrainian philosophical novel, taken in its ideologically-philosophical and mentality of archetypal dimensions, designed to comprehend prior Ukrainian identity, integrating the Ukrainian literature and art with the world cultural space. We analysed the main artistic and stylistic varieties of the Ukrainian philosophical novel ("historiosophical," "intelligent," "chimeric prose" postmodern philosophical novel and philosophical fiction), each of which has an ethno-national components of literary discourse – the mentality, the native language, mythopoetics, traditional outlook, influencing the formation of ethnic and cultural identity. In the context of cultural studies considered are the mentality-archetypal principles, ideologically-existential concepts of "House – Field – Temple", topos Garden (Divosad), "Small Motherland", artistic and literary motifs such as "World Tree", "Secret", "Holy Grail".

Keywords: cultural studies, ethnoculturology, philosophical novel, ethnocultural measurements, ethnocultural discourse, mythopoetics, archetype, topos, ethnofuturism.